

GRIMCA ETNIKE PELLAZGO – SHQIPTARE

Prof. Lirim MUHO

Akademia “Rrënjët Tona”

PËRMBLEDHJE

Jeta pellazgo-ilire pasqyrohet e gjallon në vazhdimësi tek pasardhësit e tyre, shqiptarët e sotëm. Sfera si drejtësia, vesh-mbathja, vajtimi, galeria e gatimit, mjeksia, ndërtimi, mitologjia e njohur në Europë e në botë me emrin e si fond i kulturës greke, me angazhim të pasardhësve të tyre sot po i kthehen fondit pellazgo-ilir. Emrat mitologjik të figurave të shquara të botës së quajtur padrejtësisht greke, emrat e perëndive, filozofë, legjislatorë, tragjediane, luftëtarë të lirisë shpjegohen vetëm me elementë të kuptimit nga shqipja e sotme, vazhduese e drejtëpërdrejtë e asaj kulture deri në ditët tona. Vërtetohet ideja e Enciklopedisë greke, viti 1936, fq. 830 që thotë: “të vetmit pasuesë, përfaqësuesë të pellazgëve të lashtë janë shqiptarët e sotëm”. Ngallja e botës pellazge është një fantazi nacionaliste, por e mbështetur edhe nga figura të shquara të shkencës, veçanërisht të asaj evropiane. Ndaj, megjithë pengesat që kemi do të realizojmë idenë e njohjes së stërgjyshëve tanë, pasardhës të të cilëve jemi ne Shqiptarët e sotëm.
Fjalë kyçe: feste, qylaf, dushk, opinga, vajtim, polifoni, tempull, fustanelle, xhevahir, gjalm leshi.

ABSTRACT

Pelasgian-Illyrian life is constantly reflected and revived in their descendants, today's Albanians. Spheres such as justice, clothing, mourning, cooking gallery, medicine, construction, mythology known in Europe and in the world as the fund of Greek culture, with the commitment of their descendants today are returning to the Pelasgian-Illyrian fund. The mythological names, of prominent figures of the world unjustly called Greek, the names of gods, philosophers, legislators, tragedians, freedom fighters are explained only with elements of meaning from today's Albanian, a direct continuation of that culture to the present day. The idea of the Greek Encyclopedia, year 1936, p.830 is confirmed, which says: "the only followers, representatives of the ancient Pelasgians are the Albanians of today". The resurgence of the Pelasgian world is a nationalist fantasy, but also supported by prominent figures of science, especially the European one. Therefore, despite the obstacles we have, we will realize the idea of knowing our ancestors, whose descendants we are today Albanians.

Key words: hats with shelters, cap, oak, lamentation, polyphony, temple, klit, pearl, wool.

HYRJE

Për ata që s'jane profesionistë, është e nevojshme të shpjegohen fjalët etnik dhe etimologji. Pavarësisht një ndryshimi artikullimi zanor, në të thënë e respektivisht dhe në shkrim, burimin e kanë të njëjtë, nga shumesi i emrit – at = ater, eter. Në fjalën e dytë pjesa përbërëse ka padrejtësisht pasaportë greke, me ADN nga kombi pellazgo-shqiptar. Sipas studiuesit jo akademik A.Boci fjala Log-shqip ose logogreqisht do të thotë lu (aj) gol = gojën = fol. Pra, të bësh etimologjinë e etnografinë do të thotë të shpjegosh pjesë nga korpusi kulturor i përcjellë me gojë a me shkrim nga qindra breza, paraardhës të një gjaku. Prej pjesës së dytë - log vinë fjalët ndërkombëtare gjeolog, filolog, me dhjetra si dhe logori, një tip këngë vetëm nga një që vajton një. Pjesa e parë at=baba ka marrë prapashtesën mballome greqisht ose siç e prodhon tempullin Atos në malin me të njëjtin emër.

GRIMCA ETNIKE PELLAZGO - SHQIPTARE

“Pellazgët-ilirët”, Nermin Vlora-Falaski na sjell bocet metalike, terrakota baltë me figura pellazgo-ilire me feste, qylaf labo – cam.¹ Dh. Pilika tek P.O.M=Pellazgët orogjina jonë e mohuar”, fq.15, foto të një bariu të lashtësisë me festen labo-came dhe me qengj në qafë-statujë e shek. te III pes. Na jepet, në bocete Hermesi pellazg me qylaf-feste. Dhe vetë emri Hermes vjen nga rrënja herm, term, derm, therm, temp, germ=ngrohtesi=symbol i gatishmërisë seksuale të mashkullit. Por mbi të gjithë te portreti i camit Odise me feste camo-labe, i gjetur ne Egjiptin e lashtë. Dëshmi të lashtësisë së festes, qylaf, qeleshe, takijes shqiptare. Në një emision të gazetarit Marin Mema jepen pamje nga fisi i mesapëve me qylaf camo-lab, në qytetin Kastro= (shtron mëzat për ti bërë kuaj=kuajshalus, filip).²

Gërmimet arkeologjike në Kosovë kanë nxjerrë sheshit praninë e qylafit lab, atribut i dioskurëve por ky Pilikë sjell dëshmi e foto të Akilit dhe Afërditës me qylaf mbi kryet. Autori gjakovar Fahri Xhara e thotë moshën e plisit 5000 vjet, por dhe në Kostur ndeshet festa në 7000 vjet, ndërësa në Vinca rreh 8000 vjet lashtësi. Plisi u përdor në perandorinë romake si influencë e kulturës ilire, por dhe fisi i pajonëve e frigasit, mbanin kokën të mbuluar me qylaf. Per vite të tëra normale, pa njohuritë e 20 viteve të fundit, por dhe në këto më ka qëndruar si cengel mbi koke pyetja: “Ç’bazë kishte festja labe? Aq më tepër kur Pilika në fq.104 sjell portretin e Zeut (pranë Ledes, një nga gratë e tij të parapëlqyera , me një qeleshe camo-labe në kokë e Pilika tërheq vëmendjen, bërtet, për ata që kanë veshë e sy”. Vini re qeleshen krejtësisht si e sotmja camo-labe dhe fjala “qeleshe formohet =ja leshja, sic del emri Qemal nga togu=ja, në gegërisht qe+mal tek libri “Mbretëreshë Nur” e Jordanise.

Në Camëri-Labëri i thonë dhe festë dhe s’mund të me kopetencë nëse ka lidhje me Hefestin, farkëtarin e armëve të Akilit në Luftën e Trojës. Ish simbol i shëmtimit, të cilit perënditë i dhanë grua simbolin e bukurisë, Afërditën. Po kthehesha nga një vizitë e shkurtër në fshatin tim mes burrave dhe grave fisnike me gosti në kokë. Në kthesat e rrezikshme të Salarias, tmëri i makinave me qymyr para vitit 1966, shoferi ndërroi gomën dhe unë me një bashkëfshatar morëm pyllin me shkurre për t’u urinuar. Po kthehesha në makinë me kokën ulur për të shmangur kërcitjen e degëve por nuk shpëtova. Një degë lisi me pak kokrra dru nuk ma kurseu ballin. Kepus dhe para meje hapet thesari i Ali Babës. Një xhevahir sa i lashtë aq edhe i lavdishëm. Në duar kisha lis, lis apo përrallë. Që në fillimet e jetës pellazge, konceptimi i formës së festivalit lab-cam në përdorimin më besnik të formës për mijëra vjet mbi kokat e mijëra brezave që mbajtën gjallë këtë tokë, kishte shërbyer si model ndërtimi. E mbaja në dorë temën si Hamleti kafkën e kokës së lashtë.

Tema në trajtën e kokës së pellazgut, e njeriut të sotëm. Me një kapuç me përbërje të ndryshme nga lënda, gjilpëra e partisë laboratorike në pemë, e cila bënte lidhjen e substancës me degën për të transmetuar lëndët ushqyese. Përdoruesit e festës, që në lashtësi, nuk e kishin hequr, por e mbanin si simbol të pastërtisë, për të mos e kapur festën me duar jo gjithmonë të lara. Lisi është dru i shenjtë për pellazgët, krahas ullirit dhe dafinës, sepse ka pesë deri në gjashtë funksione në shërbim të jetës. Por lisi, lisi dhe materiali i përrallës në fazat e hershme të njeriut gjysmë të egër ishte ushqim i gatshëm në menynë e atyre fazave, duke filluar si drith dhe më vonë dhe i bluar siç përdoret sot për bagëtinë. Me emrin e këtij ushqimi të lashtë sot flitet lënda e drurit, e ndërtimit, lënda mësimore, lënda plasëse. Në moshën 7-8 vjeç, në një nga udhëtimet në shtëpi, në fshat, babai im, asokohe oficer sigurimi në Gjirokastër, më solli një palë opinga që më befasuan, për mua dhe për disa pa para. Forma dukej si një anije me një çerek të prerë

---

¹ N. Vlora Falaxi, Pellazgët, ilirët, fq. 96-220

² Luftëtari me shtizë e feste labo-came, Pilika, fq.105.

pas tyre dhe dukej më shumë si një varkë sesa një oping. Ishin gri, thuajse të zeza, pa taban dhe dukeshin si hobe plastike të sotme.

Të njëjtat këpucë (laberisht = këpucë) i shohim sot të veshura në festat popullore, edhe me thekë në bash. Vlen të krahasohet shoe-labe me atë më të afërt, siç thuhet në funksionin me-shouze = këpucë në anglisht. Xhufka në basin e opingës ishte një simbol i reduktuar i topit me të cilin luanin leberit dhe shqiptarët edhe para se futbollit modern të kishte maternitetin Angline. Me fije leshi, me dhe pa bojë, në përmasa të ndryshme derisa u zëvendësuan me topa pëlhure të qepura me fije leshi. Vlen të theksohet afërsia fonetike dhe semantike e fjalës “goal” që mbart peshën e miliona njerëzve sot në botë. Në Çamëri dhe sot goja quhet “gole”, siç i thonë vajzës “bile” = vajzë. Nga ana funksionale, goja fut ushqimin jetëdhënës në trupin e njeriut dhe porta fut topin e lumtur = gol. Konfirmimin më të saktë të kësaj lidhjeje semantike, thënë ndryshe, na e sjell ilaçi “Nuova Gola” që trajton gojën. Në një shesh katror, në fshatin tim, pothuajse një lagje e Beratit që quhet Lemi i Markë (dëshmi e besimit katolik para myslimanizimit) luanim cingeli dhe dokthi.

E para: Një shkop sipas moshës godet një copë druri të hollë 10-12 cm, sa më larg. Kundërshtari ruhej për ta kapur a për ta prekur me shkop = shkop dhe fitoi.

E dyta: "Ne ruanim një sërë vrimash njëra pas tjetrës me shkopinj, në mënyrë që kundërshtari të mos lejohej të hynte në një sferë të çdo përbërjeje në vrimat e mbrojtura. Cili është ndryshimi midis hokejit në bar apo hokej mbi akull dhe bejsbollit? nuk mund të them që lodrat angleze kanë lindur në Labëri, por nga lashtësia jonë dalin ato të ngjashme me ato të Europës dhe Amerikës. Rrethi = peshkaqen. Kjo e fundit, një pjesë e rëndësishme e kostumit antidimër të laboratorit. Lidhja semantike e fjalëve nuk bëhet fjalë. Sharku, një veshje e tërë e thurur, jo me pjesë të ngjitura. E kopjuar nga jashtë, forma e leshit të deleve, që është në kushte, bashkon disa qime duke krijuar thekë, përballë si tjegulla, ku sipërfaqja e përçon ujin e shiut në skajin që është poshtë, pa u lagur, pa u ftohur lekura që mbështjell trupin e deleve. Peshkaqeni mbyllet në fyt me një ligament, jo me një vulë. Ishte e bardhë si të gjitha veshjet labe derisa turqit futën ngjyrën e zezë. Është një rastësi që peshkaqeni laboratorik barazohet plotësisht me mantelin vjollcë të kardinalëve të Papës së Romës. Serbosllavët, dhe të hedhur në Ballkan - kanë guximin e budallait dhe na akuzojnë se jemi popull i pastër, veç idiotësisë që kemi ardhur në këto troje rreth shekullit të shtatëmbëdhjetë pas Jezusit. Se kishit bashkëluftëtarë në frontin antiturk, në vitin 1389 në betejën e Fushë-Kosovës, vetëm një akademi e Beogradit mund të mbyllte sytë.

Për sa i përket "pisllekut" të këtij kombi, po ju jap disa sugjerime (fjalë shqipe jo nga latinishtja sygherare.) Shikoni një dokumentar të festivaleve të Gjirokastrës, një shfaqje (pa shfaqje apo performancë leshi.) Të gjitha trupat të gjithë kostumet të bardhë si asnjë popull tjetër. Për labin festja kondja=këmisha jeleku, fustanella, tirqet, carapet të bardha të tëra format e plisit, takijes të bardha. Vetëm festja prej kamoshi si e Hamit Karzait s'është nga fshati ynë. Është ndoshta e njohur dhe në Europë veshja tipike shqiptare, jo vetëm një ngjyrëshe, e badhë po e pa përsëritshme e autentike shqiptarë Fustanella s'ka shoqe në glob. Hollivudi s'është thelluar, kur ka realizuar filmin për Betejën e Termopileve që nga ana mbrojtëse ishin epirotë me fustanella e xhaketinë të shkurtër mbi brezin 20cm të gjerë e rreth 12 metra të gjatë dhe mbështillnin rreth fundit të brinjëve e barkut, të forconin e pjesë të dobët të trupit e të lehtësonte mbajtjen e peshave. Shfaqja e veshja e fustanellës u pasua nga qillotat e bardha të shajakut, po s'mund të pranojmë kohët e jetës së dy veshjeve. Të gjithë udhëtarët europianë mahniteshin me veshjen pellazg-ilire-arbërore – shqiptare, deri në atë masë sa titullarë të shteteve europianë porositnin kostume popullore shqiptare për ti veshur në raste festash. Dhe Bajroni e shoqeruesit e tij veshën e dashuruan futanellën e

veshjen shqiptare. Në territorin spanjoll, ndoshta tek katalonasit është gjetur një figurë e Uliksit, Odisesë me veshje labo-çame dhe me plis, festë në kokë. Na fyejnë se nuk i mbajmë duart të pastera. Po ku ta mësojë sllavi i Siberisë se ky popull shpiku farkëtarinë, punimin e metaleve dhe e shtriu deri ne Gjermani e vendet veriore, gjë që ata, veriorët, ua njohin si meritë pellazgo-ilirëve. Gabimi i këtyre është që s'blenë në Paris detergjentë "Loral".

Ne akuzohemi se që nga ilirët pellazgë e deri më sot ecim zbatuar dhe flemë për nga perënditë pellazge të Dodonës së Tomorrit në Berat, që nga disa autorë cilësohet si Tempulli Kaonis = Labërisë. Kallëzuesit nuk mund të ngrihen në shtresat psikologjike të shpirtit të këtij populli që udhëhiqet në shekuj nga filozofia: "Toka na lind, dhëu na mban e na ha dhëu", nuk dinë legjendën ku. Prometeu fitoi pushtetin, nëse nuk e shkelte. Në librin e tij të veçantë "Përtej qytetërimeve", Asqeri Boci sjell një varg nga Homeri "Zeu dhishte e me gisht ka kaine". Ku ishin sllavët në kohën e Zeusit? Është hapur dhe nderuar një debat historiko-shkencor. Nga njëra anë është sekretari i Akademisë së Shkencave të Shqipërisë, Vasil Tole dhe muzikologët Benamin Krutaj, i ndjeri Spiro Shituni në SHBA, i gazetarit Fitim Caushi në Shqipëri. E para duket se po përpiqet t'i japë polifoninë, sidomos asaj labe origjinë nga Greqia. Tre të tjerët mbajnë pasaportën e saj shqiptare. Pa marrë rolin e arbitrit në këtë ndeshje, po tregoj një histori. Ministri i jashtëm grek erdhi në Shqipëri në fillimet e pluralizmit për një vizitë politike, pas disa dekadash shkëputje nga toka jonë ku kishte kaluar fëmininë. Gjatë vizitës, si për mirënjohje ashtu edhe për provokim, ai shkoi në Kolkondas (Kola e Kondës) në Libofshë të Fierit. Ai u pyet se çfarë do të bëhej për eshtrat e Satan Kozmas, një agjent në shërbim të shovinizmit grek në Shqipëri. Ministri Papulias provokoi: "Le të rrijë, është në tokën e tij", ndaj e quajti Libofshën Greqi. Nuk kam të drejtë të analizoj se cili ishte motivi i këtij komploti politik. Por për gati tre dekada, pesë konceptet e kombeve kanë ndryshuar, duke iu afruar të vërtetës.

Enciklopedia e Athinës 1932, Vëllimi 19 thotë se "Të vetmit pas ardhjes së drejtpërdrejtë të pellazgëve janë shqiptarët", f.830. Dhe elementet që na bashkojnë po i shtohen të njëjtës origjinë të hershme si grekët, ajo pellazge. Ashtu siç nuk kemi të drejtë t'ua mohojmë origjinën pellazgjike dakëve para romanizimit, trakëve në Bullgarinë e sotme, maqedonasve, boshnjakëve, grekëve, por shqiptarëve që përcjellin lidhjen e drejtpërdrejtë. Elementet kulturo-gjenetike, gjuhësore, legjislativë, etnografike, nëse studiohen pa shovinizëm, pa primat, shkatërrojnë arenën e luftës dhe mbjellin dashuri. Njerëzit e mi e kanë dëshmuar shumë herë. Po polifonia e kujt është ajo? Është pellazgjik, aq sa mund të quhet grek, kur nuk kishte kufi shtetesh si sot, pa këtë parcelizim që i bëhet tani. Elementë të ndryshëm të kulturës së një populli jetojnë, ndërsa vdesin në kushte dhe rrethana të ndryshme. Madhështia e saj? Koncerti me këngë polifonike në Paris përfundon dhe ka një heshtje vrastare. I ftohti francez nuk duartrokitet as për "polites = edukatë".

Këngëtarët ishin të shtangur dhe të ngrirë. Disa spektatorë u ngjitën shkallëve të skenës, iu afruan këngëtarëve me kokën ulur dhe i kontrolluan me duar nga koka te këmbët. Të gjithë u kthyen nga salla dhe shpallën: "Nuk kanë aparat" dhe më pas shpërtheu tërbimi deri në prag të rënies nga tavani. Spektatori nuk mund të pranonte, para kontrollit, që zërat hyjnorë vinin nga shpirti njerëzor. Programi polifonik "armiqësor" në Beograd përfundoi me një shpërthim të panatyrshëm. Dy-tri gra serbe dalin në skenë dhe i pyesin këngëtarët jo një këngë tjetër, nëse i bekojnë fëmijët që kanë pasur me këngë polifonike. Por kënga polifonike këndohet edhe në ishujt e Greqisë, veçanërisht në Kretë. Studiuesi Tole hedh idenë së kjo këngë është pjesë themelore e korit në kishën bizantine që pati si bazë kulturën e gjuhën greke. Koret e kishës bizantine janë të njëjtë me polifoninë e Jugut të Shqipërisë.

Studiesja Nermin Vlora ka idenë se kompozitori i madh italian – Verdi rrjedh nga familje me mbiemrin – Verdha nga Durrësi, të vendosur në More te Greqisë e prej andej në Buseto të Italisë.

Vajtimi ka qenë e mbetet një nga pjesët më të hidhura të jetës në cdo kohë e për cdo popull. Në epokën pellazge vajtohej për njeriun e humburnë ë lufëtë, a natyrshëm, vajtohej largimi nga vendlindja, vendbanimi, për fatkeqësi familiare, për njerëz të afërt, ashtu si dhe sot në Shqipëri e kudo gjetkë për ne kanë vlëra ritet e vajtimit që na vinë nga pëllazgët e jetojnë pjesërisht ende sot. Është i famshëm vajtimi i popullatës arbërore për vdekjen e Gjergjit të papërsëritshëm, të përshkruar nga Noli i mrekullueshëm, në gjithë qenien e Lekë Dukagjinit. Burrat, po më shumë gratë pellazge kryenin ato veprime si të Lekës. Shkullin flokët, çirnin faqet më thonjë për të fituar shëmtim fytyre, bërtisnin e ulërinin në kupë të qiellit - lajmërimi për vdekje. Vajtimi ishte ashtu, siç është dhe sot në Shqipërinë e Jugut, me kor shumë zërësh, ku çdo vajtojçë thotë çka di, e shpreh dhimbje për humbjen sipas ndjenjave vetiake. Po dhe kur vajtohet me zë të ulët janë brenda formës së këngës.

Maksimilian Lamberts thotë se qysh te epet e Homerit gjenden forma të njëjta vajtimi, të cilat ndeshen dhe sot në Shqipëri.³ Si isopolifonia dhe tragjedia antike ka në qendër të saj korin, pra grupin e njerëzve që vajtojnë duke kënduar.⁴ Ky fakt bën funksionin dhe përbërjen e korit shumë zërësh=iso polifoninë më të afërt me dramën që zhvillohet në tragjeditë antike. Kori i isopolifonisë mbart brenda tij mitet dhe heronjtë tragjik, duke u bërë objekt imitimi – Aristoteli sipas V.Toles. Numuri ideal i koriatëve në polifoni ishte numri i shenjtë.⁵ Janë vënë re ngjashmëri mes teatrit primitiv dhe të qarës me ligje në Jug që kane vajtoret e korit antik. Ndaj është thënë e thuhet që shqiptarët shoqërojnë me këngë lindjen, martesën, veprimtari të dobishme për bashkësinë me këngë.

PËRFUNDIME

1. Shumë shfaqje që vinë nga pellazgët kishin jetë në Labëri deri në mesin e shekullit të kaluar.
2. Është interesant, por jo plotësisht i saktë konstatimi i Çabejit për këngën korale labërishte që na kujtonte melodinë në hyrje të korit si veprim dhe në Sardenjë, e dua të shtoj se shënja të tilla ka dhe në Kretën e banuar dikur nga pellazgët.
3. Egziston dhe mendimi se tragjeditë e shek. VI p.e.s në Athinën pëllazge mund ta kenë origjinën nga këngët korale, bija të këngës shumëzërëshe pellazge.
4. Ky kor, i quajtur grek mund të quhet–kori më i hershëm në botë.
5. Jeta pellazgo-ilire i ka pasur të gjitha shfaqjet e saj në shkallën më të lartë.
6. Çdo aspekt i kësaj jete, mjekësija, ndërtimi, mitologjija, etimologjija, drejtësia janë fusha për tu lëvruar.
7. I takoi barra e nderi këtij brezi të futemi sa më thellë në çdo temë për t’iu afruar sa më shumë botës pellazgo–iliro-shqiptare.

STUDIME MBËSHTETËSE DHE REFERENCA

1. N. Vlora Falaxi, Pellazgët, ilirët, fq. 96-220
2. Luftëtari me shtizë e feste labo-came, Pilika, fq.105.
3. Prof. Dr. Vaso Tole, Pse qanin, fq.136
4. Po aty

---

³ Prof. Dr. Vaso Tole, Pse qanin, fq.136

⁴ Po aty

⁵ Po aty, fq. 139

5. Po aty,fq. 139